

Gueorgui Gospodínov (Bulgària, 1968) és un dels autors més importants de la literatura búlgara i europea de l'actualitat. Les seves obres s'han traduït a una trentena d'idiomes i ha guanyat nombrosos premis nacionals i internacionals, entre els quals destaquen el Premi Nacional de Literatura Novel·la Búlgara de l'Any 2013, el Premi Ciutat de Sofia de Literatura 2012 i el premi del PEN americà de traducció el 2016. La seva segona novel·la, *Fizika na tagata* ('Física de la tristesa'), va esgotar la primera edició en un sol dia i es va convertir en el llibre més venut de la dècada a Bulgària. Amb *El refugi del temps* va guanyar el Premi Strega Europeu 2021 i el Premi Booker Internacional 2023.

Marc Casals (Girona, 1980) és llicenciat en traducció i interpretació per la Universitat Pompeu Fabra. Des de l'any 2005 està establert als Balcans, gairebé dues dècades repartides entre Bulgària, Bòsnia i Croàcia, on viu actualment. Tradueix del búlgar i el BCMS (Bosnià/Croat/Montenegrí/Serbi) i escriu sobre història, política i cultura balcàniques a diversos mitjans. És autor de *La piedra permanece. Historias de Bosnia-Herzegovina* (Libros del KO, 2021).

The New York Times Book Review – «La moralitat de tornar la gent al passat artificialment i la pregunta més general sobre si això ens consola de veritat (si la indulgència amb la nostàlgia és curativa o perniciosa), són les qüestions centrals en la novel·la de Gueorgui Gospodínov. Un llibre intel·ligent i commovedor.»

The Wall Street Journal – «Gospodínov és un artista de la nostàlgia. Aquest llibre flueix entre el que es recorda i allò que és purament imaginat amb la mateixa facilitat que flueix pel temps. La novel·la, que és difícil però gratificant, acaba amb una imatge d'Europa a punt d'entrar en conflicte una altra vegada: una abstracció que els esdeveniments recents han imbuït de la força terrible de la realitat.»

The Times – «Aquest és un llibre sobre la memòria, com s'esvaeix i com es recupera, com es reinventa, fins i tot, en la imaginació d'individus confosos i en el discurs cívic de les nacions. La meditació fantasiosa i digressiva que fa Gospodínov de la crisi de la mitjana edat, de la memòria que s'esfondra i de la recreació històrica adquireix un significat polític molt més penetrant. Íntim i personal.»

Libération – «Una obra mestra de l'autocrítica i de l'amor violent, *El refugi del temps* passa comptes amb l'Europa de l'Est, i amb Bulgària en particular, i amb el penediment que alguns senten per aquelles “revolucions” que ells mateixos no van ni encapçalar.»

Die Zeit – «L'autor búlgar Gueorgui Gospodínov ha escrit una novel·la sorprenentment oportuna sobre com el passat pren el poder. *El refugi del temps* és una novel·la impressionant.»

NDR – «Un text intel·ligent que, amb la seva mirada cap al futur i cap al passat, il·lumina una imatge molt precisa del nostre present.»

Gueorgui Gospodínov

El refugi del temps

Traducció del búlgar de Marc Casals

ANTÍPODA, 81

EDICIONS DEL PERISCOPI

Títol original: *Vremeubezhishte*
© Gueorgui Gospodinov, 2020

Primera edició: abril del 2024

© de la traducció: Marc Casals, 2024
© del disseny de coberta: Tono Cristòfol, 2024
© de les imatges de coberta: © World History Archive / Alamy Stock Photo
i © Tetiana Komarytska / Adobe Stock
© de la fotografia de l'autor: Phelia Baruh, 2024
© d'aquesta edició: Edicions del Periscopi sLU, 2024

Publicat per Edicions del Periscopi sLU
info@periscopi.cat | Web: www.periscopi.cat
Facebook: www.facebook.com/Periscopi
Twitter/X: twitter.com/Ed_Periscopi
Instagram: [@edicions_del_periscopi](https://www.instagram.com/edicions_del_periscopi)

Impressió: Romanyà Valls, Capellades

Imprès a Catalunya – *Printed in Catalonia*

Edició a càrrec d'Aniol Rafel, Andrea Rovira i Marta Rubirola
Maquetació: Tono Cristòfol
Correcció: Miquel Saumell Santaegènia, Òscar Lozano i Núria Saurina Eudaldo
Disseny de la col·lecció i interiors: Tono Cristòfol

Aquest llibre s'ha imprès amb un paper offset cru de noranta grams i ha estat compaginat amb la tipografia Caslon Pro.

Dipòsit legal: B 19756-2023
ISBN: 978-84-19332-61-5

Tots els drets reservats. Queda rigorosament prohibida, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, sota les sancions establertes per la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant el lloguer o préstec públics.

A la meva mare i el meu pare,
que encara herbejen els eterns
camps de maduixes de la infància

Tots els personatges reals d'aquesta novel·la
són inventats. Només els inventats són reals.

Encara és hora que algú inventi una màscara anti-
gàs i un refugi contra el temps.

GAUSTÍ, *El refugi del temps*, 1939

Però quin és el nostre sentit per al temps? Digues,
quina dada em dones?

THOMAS MANN, *La muntanya màgica*

L'home és l'única màquina del temps de què dis-
posem.

GAUSTÍ, *Contra les utopies*, 2001

On podem viure sinó en els dies?

PHILIP LARKIN, «Dies»

Oh, yesterday came suddenly...

LENNON/McCARTNEY

Si el carrer fos temps i ell fos al cap del carrer.

T. S. ELIOT, «*El Boston Evening Transcript*»

Ahir, ahir i ahir s'esmunyen a poc a poc dia a dia,
fins a l'última síl·laba del temps escrit.

GAUSTÍ/SHAKESPEARE

La novel·la va a tota velocitat, amb els llums encesos
i les sirenes engegades.

GAUSTINE, *Emergency novel. Brief theory
and practice*

Déu és qui fa que tot continuï.

Eclesiastès 3,15

El passat es diferencia del present en un tret sub-
stancial: mai corre en la mateixa direcció.

GAUSTÍ, *Física del passat*, 1905

Una vegada, quan era nena, va dibuixar
un animal del tot irreconeixible.

Què és això?, li vaig preguntar.

A vegades és un tauró, d'altres un lleó
i d'altres un núvol, em va respondre.

D'acord. I ara què és, exactament?

Ara és un amagatall.

G. G., *Principis i finals*

I

LA CLÍNICA DEL PASSAT

«Doncs bé: el tema és la memòria. Tempo: andante cap a andante moderato, sostenuto (contingut). Potser una sarabanda —per la solemnitat controlada, pel segon temps allargat— aniria bé per a l'inici. Més aviat Händel que no pas Bach. Una repetició estricta i, alhora, un moviment endavant. Contingut i solemne, al principi. Després, tot pot desfer-se, i cal que es desfaci.»

1

En un moment determinat, es van posar a calcular el principi del temps, en quin moment exactament es va crear la Terra. A mitjans del segle XVII, un bisbe irlandès, Ussher, va establir no només l'any, sinó també el dia: el 22 d'octubre del 4004 aC. Va caure en dissabte (és clar). Hi ha qui diu que Ussher fins i tot va arribar a indicar l'hora: cap a les sis de la tarda. Un dissabte a la tarda, m'ho puc ben creure. En quin altre moment de la setmana, si no, un creador avorrit podria haver començat a fer el món i a cercar companyia? Ussher va dedicar tota la vida a aquesta tasca: només els càlculs omplien dues mil pàgines en llatí i són pocs els qui s'han pres la molèstia de llegir-seles de cap a cap. Tot i així, l'obra va gaudir d'una popularitat excepcional, potser no tant per les operacions de càlcul en si sinó pel descobriment que se'n derivava. Les bíblies de l'illa es van començar a imprimir amb la data i la cronologia d'Ussher. Aquesta teoria d'una Terra jove (i, al meu parer, també d'un temps jove) va conquerir el món cristià. Val a dir que fins i tot científics com Kepler i Sir Isaac Newton van posar una data

concreta a la creació divina que coincideix més o menys amb la d'Ussher. Tanmateix, per mi el més increïble no són ni l'any ni la seva proximitat a la nostra època, sinó el dia concret.

El 22 d'octubre, quatre mil quatre anys abans de Crist, cap a les sis de la tarda.

En algun moment pels volts del desembre del 1910, el caràcter humà va canviar. Això ho escriu Virginia Woolf. Un es pot imaginar aquell desembre del 1910, a primer cop d'ull igual que els altres: gris, fred i amb olor de neu fresca. Però alguna cosa es va desencadenar, una cosa que només va percebre una minoria.

L'1 de setembre del 1939, de bon matí, va arribar el final del temps humà.

2

Anys més tard, quan molts dels seus records estaven a punt de fugir a la desbandada com si fossin coloms espantats, encara podia evocar aquell matí en què feia tombs pels carrers de Viena i, a la verera, sota el sol primerenc de març, un vagabund amb un bigoti com el de García Márquez venia diaris. Es va aixecar vent i uns quants diaris es van enlairar. Per donar un cop de mà, en va caçar dos o tres al vol i va tornar-los-hi. Se'n pot quedar un, li va dir García Márquez.

En Gaustí —ens hi referirem amb aquest nom, tot i que ell mateix el feia servir com un casc per tornar-se invisible— va agafar el diari i va treure un bitllet, bastant més valuós del que esqueia. El vagabund se'l va refregar pel palmell de la mà i, després de furgar-se les butxaques, només en va poder treure una disculpa: «Però... és que no tinc canvi». Va sonar tan absurd,

en aquella primera hora d'un matí vienès, que tots dos es van posar a riure.

A en Gaustí, els vagabunds li inspiraven dos sentiments: amor i por, aquestes eren les paraules i sempre anaven juntes. Els estimava i els temia de la mateixa manera que estimes i tems allò que has estat o allò en què esperes convertir-te. Sabia que tard o d'hora ell mateix s'uniria al seu exèrcit, tal com diu el clixé. Durant un instant es va imaginar llargues columnes de vagabunds marxant per Kärntner Straße i per Graben. Sí, per parentiu era un d'ells, tot i que una mica singular: era un vagabund en el temps, per dir-ho d'alguna manera. Només que, gràcies a un cúmul de circumstàncies, havia acumulat prou diners per allunyar la possibilitat que la desgràcia metafísica es transformés en patiment físic.

En aquell moment exercia una de les seves professions, la de psiquiatre gerontòleg. Jo tenia la sospita que furtava les històries als pacients amb l'objectiu de refugiar-s'hi, de posar-se, si més no durant un temps, en el lloc i en el passat d'una altra persona. Perquè, al seu cap, hi havia un desgavell tan gran d'èpoques, veus i llocs que o bé s'havia de posar de forma urgent en mans dels seus col·legues psiquiatres o bé acabaria fent alguna cosa per la qual ells mateixos decidirien tancar-lo.

En Gaustí va agafar el diari, va fer unes quantes passes i es va asseure en un banc. Portava un barret borsalino, una gavardina fosca sota la qual treia el cap un jersei de coll alt, unes sabates de pell velles i una cartera també de pell, d'un vermell destenyit amb elegància. Semblava algú que acabés de baixar d'un tren provinent d'una altra dècada. Podia passar per un anarquista discret, un hippy envellit o el predicador d'una secta minoritària.

Doncs bé, es va asseure al banc i va llegir la capçalera del diari: *Augustiner, Publicació dels Vagabunds*. Una part dels articles

l'escrivien els mateixos vagabunds, i l'altra, periodistes professionals. En alguna banda de la cantonada inferior esquerra de la penúltima pàgina —com saben tots els periodistes, el racó que passa més desapercebut de tot el diari— hi havia una notícia breu. Quan hi va topar amb la mirada, li va travessar el rostre un lleu somriure que transmetia més amargor que no pas joia. Havia de desaparèixer un altre cop.

3

Fa temps, quan només s'esmentava el senyor Alzheimer en acudits («Què dius que t'han diagnosticat? Doncs una malaltia que portava el nom d'un senyor, però ara no recordo com es deia»), va aparèixer una notícia breu en un diari de poca tirada, una d'aquelles notícies que llegeixen cinc persones, quatre de les quals l'obliden gairebé a l'instant.

A continuació, un resum del que s'hi deia.

Un cert doctor G. (només hi constava la inicial), que exercia a la clínica geriàtrica del Wienerwald i era admirador dels Beatles, tenia la consulta decorada a l'estil dels anys seixanta. Havia aconseguit un gramòfon de baquelita i havia penjat cartells del grup de Liverpool, inclosa la mítica portada del *Sgt. Pepper's...* També havia comprat una prestatgeria vella als encants, i hi havia arreglerat tot de rampoines dels anys seixanta: sabons, paquets de tabac, una col·lecció de miniatures d'Escarabats, Cadillac i Mustangs de color rosa, pòsters de pel·lícules i d'actors. Segons explicava la notícia, tenia el despatx atapeït de revistes antigues i ell passava consulta amb un jersei de coll alt sota la bata blanca. No hi havia foto, és clar, i el text no ocupava més de trenta línies, arraconades a la cantonada inferior esquerra de la pàgina. La notícia era que el metge s'havia adonat que els pacients amb problemes de memòria, com més temps s'estaven

a la consulta, més comunicatius es tornaven, o, dit d'una altra manera, que s'hi trobaven a gust. Això havia fet minvar dràsticament els intents de fuga d'aquella clínica, per cert ben prestigiosa.

La peça no tenia autor, sinó que anava firmada pel diari.

Aquesta era la meva idea, feia anys que hi rumiava, però era obvi que algú m'havia passat al davant. (He de reconèixer que se m'havia acudit pensant en una novel·la i no en una clínica, però vaja.)

Comprava aquell diari dels vagabunds sempre que se'm presentava l'ocasió, perquè tenia un vincle especial amb els qui l'escriuien, però això és una llarga història que s'explica en una altra novel·la. També ho feia perquè sentia clarament (superstició personal) que és just d'aquella manera, per un simple tros de diari, com allò que se t'ha de transmetre a terra al teu costat o et venta una plantofada. En això, no m'he equivocat mai.

El text només deia que la clínica era als boscos de Viena, res més. Vaig investigar els centres geriàtrics de la zona, i almenys n'hi havia tres. Tal com es podia preveure, el que jo buscava era l'últim. M'hi vaig presentar com a periodista, cosa que tampoc era una gran mentida. Tenia l'acreditació d'un diari per entrar de franc als museus i, a vegades, fins i tot hi escrivia alguna cosa. En realitat, exercia un ofici emparentat amb el periodisme, però molt més inofensiu i esmunyedís: el d'escriptor, que no pots acreditar de cap de les maneres.

En qualsevol cas, vaig aconseguir entrar en contacte —amb penes i treballs, tot sigui dit— amb la directora de la clínica. Però quan va entendre l'objecte del meu interès, es va tancar en banda: Des d'ahir, la persona que vostè busca ja no treballa al nostre centre. Per què? Se n'ha anat de mutu acord, em va respondre, endinsant-se en el terreny relliscós del llenguatge administratiu. L'han acomiadat?, vaig preguntar, amb una sorpresa

sincera. Li acabo de dir que se n'ha anat de mutu acord. Per què li interessa tant? Resulta que fa una setmana vaig llegir un article curiós al diari... Mentre pensava com seguir, em vaig adonar que havia ficat la pota. Vol dir l'article sobre els intents de fuga? La institució que represento ha decidit acollir-se al dret de rèplica. A l'instant vaig entendre que no tenia sentit continuar allà assegut, i també el motiu pel qual el metge se n'havia anat de mutu acord. I com es deia?, li vaig preguntar abans de girar-me per sortir, però la directora ja estava ocupada parlant per telèfon.

No vaig marxar de seguida de la clínica, sinó que vaig buscar l'ala on eren els consultoris. Allà vaig veure un empleat traient el rètol de la tercera porta de la dreta. És clar, no podia ser cap altre nom. Ho havia sospitat des del principi.

4

Seguir el rastre d'en Gaustí, que canvia d'una dècada a l'altra com nosaltres canviem de vol a l'aeroport, és una oportunitat que només es presenta un cop cada segle. En Gaustí, a qui primer em vaig inventar i després em vaig trobar fet de carn i ossos; o potser va ser a l'inrevés, ja me n'he oblidat. Un amic invisible, més visible i real que no pas jo mateix. En Gaustí en la meva joventut. En Gaustí fruit del meu somni de ser una altra persona en un altre lloc, d'habitar un altre temps i unes altres estances. Teníem una dèria comuna pel passat, però entre nosaltres hi havia una diferència petita i, no obstant això, fonamental: jo era sempre un estrany en qualsevol temps, mentre que ell es trobava a gust en totes les èpoques. Quan jo picava a les portes de l'any que fos, ell ja era a dins. M'obria, em feia passar i es volatilitzava.

El primer cop que vaig convocar en Gaustí va ser perquè firmés tres versos que m'havien vingut de ves a saber d'on, com d'una altra època. Em vaig passar mesos trencant-m'hi el cap, però vaig ser incapaç d'afegir-hi ni una sola paraula.

De la dona ha estat creat el trobador.

Però ho puc dir una altra vegada.

És ella qui ha creat el Creador...

El seu nom el vaig somiar escrit sobre una enquadernació de cuir: Gaustí d'Arle, segle XIII. Recordo que, encara en el somni, em vaig dir: És això. Després va aparèixer el mateix Gaustí, vull dir algú que s'hi assemblava i a qui vaig posar aquest nom dins del meu cap.

Era al tombant dels anys vuitanta. Dec tenir aquesta història guardada en algun lloc.

5

Gaustí. La primera trobada

Prefereixo presentar-vos-el així. El vaig veure per primer cop en un dels seminaris de literatura que, tradicionalment, se celebren a principis de setembre a la costa. Vesprejava i nosaltres sèiem en un restaurant arran de mar. Tots escrivíem, érem solters, encara no havíem publicat cap llibre i ens trobàvem en l'agradable franja d'edat que hi ha entre els vint i els vint-i-cinc anys. De tant com demanàvem, el cambrer amb prou feines era capaç d'anotar la comanda d'aiguardents, amanides mixtes i cremes fredes de iogurt, cogombre i anet. Quan ens vam quedar en silenci, va obrir la boca per primera vegada un jove que, com que la taula era llarga i ell estava assegut a l'altra punta, clarament no havia pogut demanar.